

VELÜNK ÉLŐ TÖRTÉNELEM

Czene Béla festészete

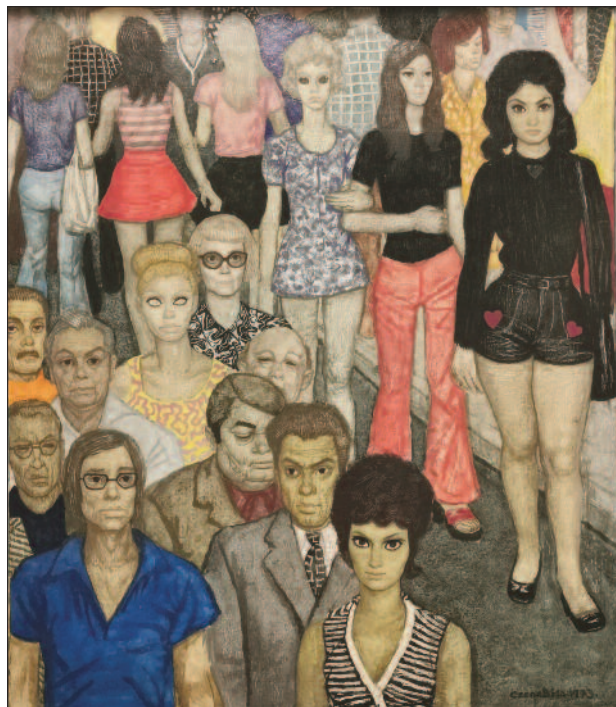
Mészáros Ákos

Aki sokáig él, az átélheti a korszakok változásait, részese lehet politikai és társadalmi fordulatoknak – a XX. század során ebből bőven kijutott az itt élő lakoságnak. Czene Béla *A valóság szerelmese* című, a Kieselbach Galériában bemutatott kiállításán nyomon követhetjük ezeket a történelmi és kulturális változásokat. Elénk tárul a harmincas évek neoklasszicizmusa, a római iskola hatása, azután az államosítás, az ötvenes évek, a Rákosi-korszak a szocreál elvárásaival, majd az úgynevezett kádári konszolidáció időszaka, amely egészen a kilencvenes évekig tartott. Czene Béla 1999-ig élt, és haláláig alkotó maradt. Felesége, Hikádi (Hikády) Erzsébet szintén festőművész volt.

Czene igazi kortárs művész volt. Mindig az éppen megélt időszak volt a témája. Képein megelevenedik a

Családom, 1951

Budapesti körkép, 1973

mindenkori jelen; az „itt és most” érdekelte. Realizmusa, finom naturalizmusa mindig az adott témához illő, egyáltalán nem bántó (mint manapság szerzte az országban a sok bronzba öntött zsánerszobor, melyek legtöbbje egyszerűen réme).

Czene Béla (1911–1999) művészcsaládba született. 1930 és 1933 között a Magyar Képzőművészeti Főiskolára járt, ahol Rudnay Gyula tanítványa volt. Mestere drámai mélységű realizmusát azonban maga mögött hagyta, és rátalált a harmincas évek neoklasszicizmusára, ahogyan kortársai közül többen is, például Molnár-C. Pál vagy Aba-Novák Vilmos. Gerevich Tibor ajánlására állami ösztöndíjjal kijuthatott Rómába, a Magyar Akadémiára. Ebből a korszakából származik a *Kis tér Rómában* (1939) című hangulatos képe is. Festményeinek többségét fatáblára készítette, temperával. A XX. század első felében, ahogyan a XIX. században is, a művészek még úgy gondolták, hogy életük folyamán úgynevezett főművet kell festeniük. Ilyen volt például Csók István elveszett nagyméretű képe, a Bá-

Nőrablás, 1939 – Hunor és Magor

thory Erzsébet. Czene Béla jelentős műve ebből a korszakból az 1939-ben készült *Nőrablás (Hunor és Magor)* című mozgalmas festménye. Az alkotáson képességeinek széles skálája megmutatkozik, amint a tájba illeszkednek a lovak és az emberek. Munkásságának egyik fő vonulata az aktfestészet – ezen a képen is láthatjuk, hogy e műfajban is jeleskedett. Az ábrázolt alakok arcvonásait Czene gyakran saját magáról és feleségéről mintázta. A modellpénz hiányával magyarázható, hogy a korai korszakában készült szinte valamennyi női aktjához hasonlóan Híkádi Erzsébet állt modellt a *Hunor és Magor* című képen szereplő nőalakokhoz is. A történet arról szól, legalábbis Kézai Simon krónikája szerint, hogy „valamikor nagyon régen Ázsia nyugati részén egy óriási termetű király uralkodott, akit Nimródnek neveztek. Két fia volt: Hunor és Magor. A két deli ifjú egy vadászat alkalmával pompás hímszarvast vett üldözőbe, mely őket messze-messze, a Meotis ingoványai közé csalta. A szarvas itt végképp eltűnt előlük. De egy szép erdő alján megigéző látvány tárult az ifjak szemébe. Színes sátrak között gyönyörű bolgár asszonyok és leányok kürtösök zenéjére táncot

lejtettek. Közöttük volt Dula fejedelem két tündérszép leánya is. A sok virágszál közül annyira kivált ez a két fejedelmi teremtes, hogy Hunor és Magor gyorsan határozva a nők közé vágtattak, s Dulának két leányát elragadták, majd hazatérve feleségül vették. Hunor leszármazottjai lettek a hunok, magor leszármazottjai pedig a magyarok”.

A római iskola hatására készült Czenének az a két nagyszerű festménye is, amelyek a Kieselsbach Galéria kiállításán a *Hunor és Magor* mellett láthatók: az egyik a *Királyok imádása*, a másik a *Krisztus és a gyermekek*, 1934-ből. Finoman, szépen megfestett arcok, rendkívül színes ruhák, a háttérben pedig a mesés táj, amely magával ragadja a nézőt.

Czene Béla sokoldalú művész volt: nemcsak szép tájakat, mitologikus és bibliai kompozíciókat festett, hanem portrékat, önarcképeket, s utazásai nyomán a magyar falu világát is megörökítette. Az 1940-es évek elején számos tanulmányutat tett, hogy megismerkedjen a magyar parasztság életével. Témaötleteket gyűjtött, vázlatokat készített, amelyeket aztán budapesti otthonában dolgozott fel reprezentatív táblaképek for-

Krisztus és a gyermekek, 1934

májában. A feleségével közösen tett utazások során leginkább a Nógrád megyei Romhányban és Bánkon, valamint a második bécsi döntéssel 1940-ben visszatartott kalotaszegi falvakban dolgoztak. Az 1934-ben készült Kalotaszegi lányok című képe jól mutatja ezt a témaválasztást. Az ünnepi viseletbe öltött fiatal lányok és legények a vasárnapi istentiszteletről visszatérve vonulnak falujuk, talán éppen Magyarvalkó főutcáján. A néprajzi hitelességgel ábrázolt ruhák Malonyay Dezső *A kalotaszegi magyar nép művészete* című 1907-ben megjelent kötetének illusztrációit idézik.

Czene portréi közül kiemelkedik a Hármasképek (Önarckép a művész feleségével és bátyjával) című, 1935-ben készült alkotás. A festmény igazi kortörténeti dokumentum, a korabeli ruhák, a női divat, a férfiak öltönye mind a korszak jellegzetességei. Érdekesség, hogy az asztalon az újság a Nemzeti Sport egy lapszáma, melynek eredeti címlapja a kép mellett látható a kiállításon.

„A fennmaradt műveken jól megragadható Czene új stílusa. A képek foltrendszerét általában hangsúlyos körvonalakkal határolt homogén színmezők alkotják, amelyeket hegyes ecsettel a felületre rajzolt részletek egészítenek ki. Az arcok és a testek plasztikáját hasonló módon alakította: Czene a lokális színt rögzítő sötétebb alapra világosabb festékekkel vékony vonalakat húzott, szinte a metszetek grafikai megoldásait alkal-

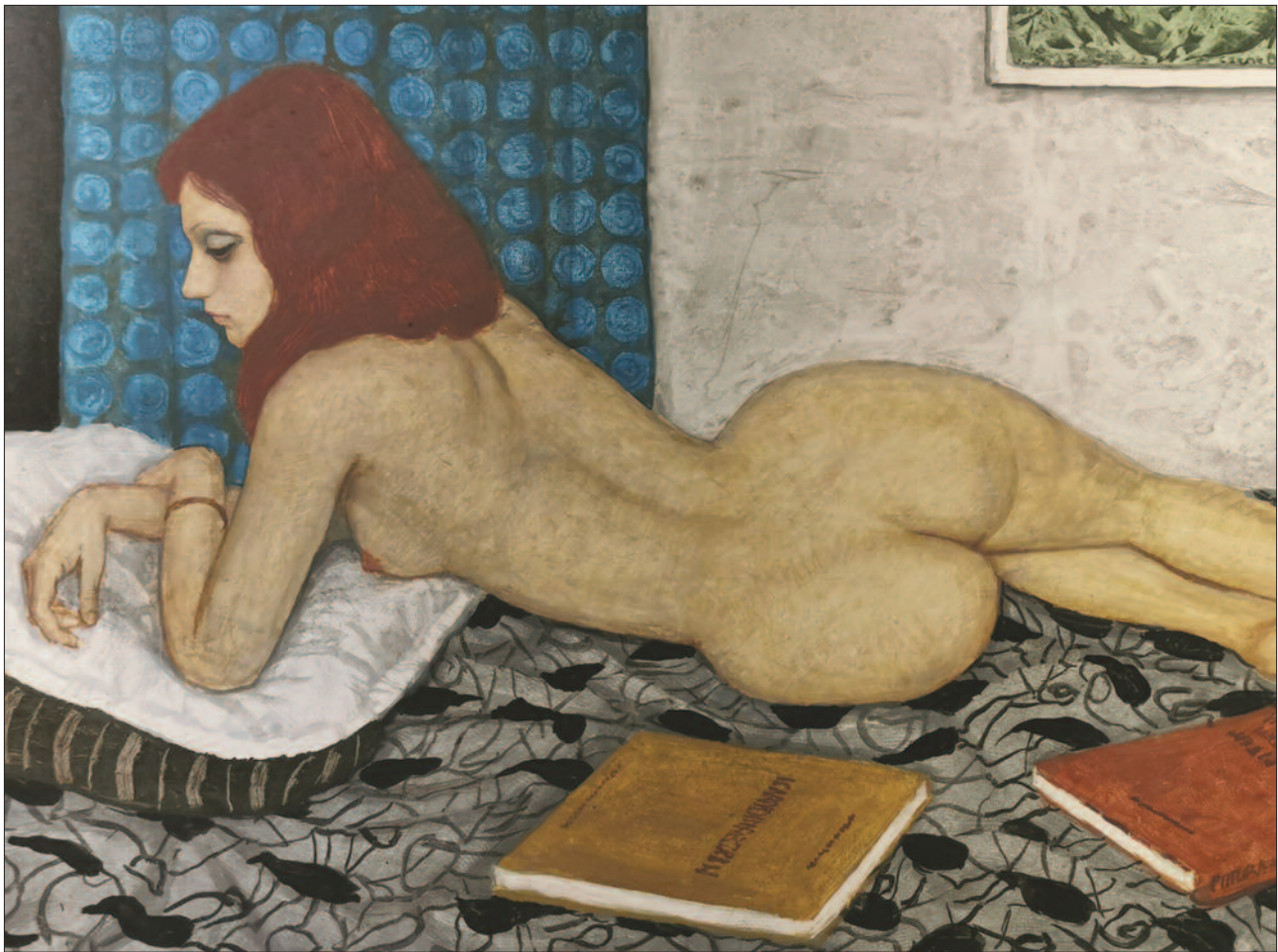
Kalotaszegi lányok, 1934

mazva. Ezt a felületképzést egyértelműen a quattrocento művészeitől tanulta, Boticelli, Ghirlandio vagy éppen Pinturicchio Rómában látott műveit tanulmányozva sajátította el” – olvashatjuk a galériában a falon, a magyarázó szövegek között.

A harmincas-negyvenes évek nyugodt alkotói korszaka után elkövetkezett a Rákosi-kor, amely sok mindennek mondható, csak éppen kiegyensúlyozottnak nem. 1946-ban még sokan elhitték, hogy a változások előbbre viszik az országot. Czene ekkor készült képei

Esti séta, 1963

Fekvő akt könyvekkel, 1975

Pesti zápor, 1963

Piazza di Spagna, 1985

a politikai propaganda céljait szolgálták. Ez idő tájt talán ő is elhitte még a szólamokat. Aztán nem sokkal később jött a keserű kijózanodás, az ötvenes évek.... Az 1951-ből származó Családom játék mackóval (1951)

vagy a nagyszabású A kazincbarcikai erőmű építése (1952), amit feleségével együtt festettek, hamisítatlan szocreál alkotások. Abban az időben a felemelkedés útja a párton keresztül vezetett, aki karriert akart csinál-

Kis tér Rómában, 1939

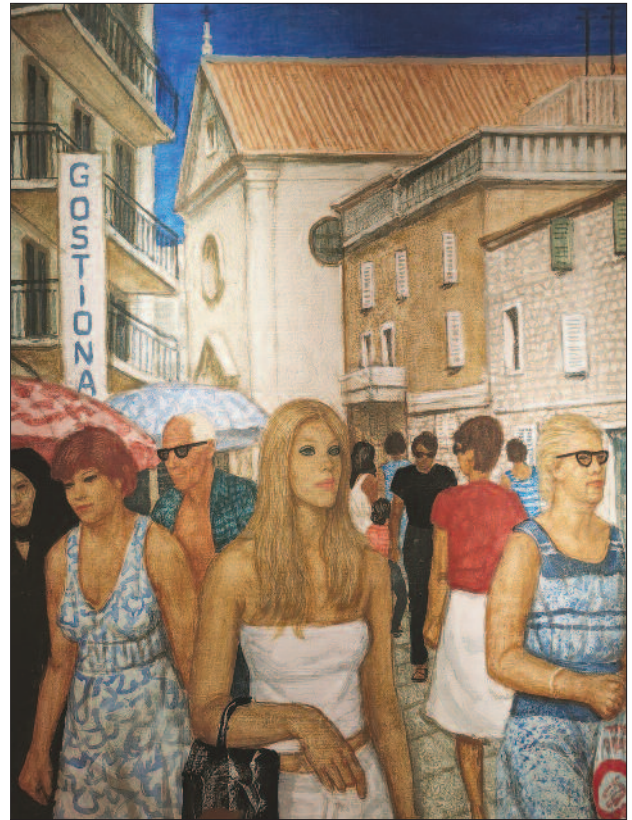
Perugiai emlék, 1980

Római utcarészlet Fiat 500-as gépkocsival, 1980

Fürdőben, 1979

Mediterrán utca, 1985

Lány napraforgóval, 1939

Hármas arckép, 1935

ni, annak muszáj volt ezt tudomásul vennie. Az évtized végén azonban Czene visszatért a saját stílusához. Ekkor alakult ki csak a rá jellemző festői világa, amelynek középpontjában a modern városi ember hétköznapijai, jellegzetes színterei és szereplői álltak, mindennek előtt a klasszikus eredetű, reneszánsz ihletésű, mégis modernizált női szépség.

Czene Béla alkotói életművének talán legizgalmasabb időszakát a hatvanas-nyolcvanas évek jelentik. Jómagam és a korosztályomhoz tartozók talán azért is nézzük szívesen az ekkor készült festményeit, mert mi is ebben az időszakban voltunk fiatalok. Az idősebb

korosztály tagjai szívesen emlékeznek e képek láttán arra, hogy mi volt akkoriban Budapesten, hogyan éltek az emberek a „legvidámabb barakkban”, ahogyan akkortájt nevezték Magyarországot. Czene jó megfigyelő volt, mindenhová vitte a rajztömbjét, vázlatozott, sőt rengeteg fényképet is készített utcán, villamosmegállóban, presszóban, és ezekből az ihletadó vázlatokból festette képeit. A szép nő mindig is kedvelt témája volt a művészeknek. Czene rengeteg aktképet festett, ezekből is jelentős válogatást láthatunk a tárlaton.

Megjelent a Mértékadó 2022. július 4-i számában. Másodközlés, a kiadó és a szerző engedélyével.